

مرکز مدیریت حوزه علمیہ خراسان

مدرسه علمیہ حضرت نرجس - سلام الله علیها -

شهرستان تربت جام

تحقیق پایانی سطح دو (کارشناسی)

موضوع:

راه های ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان

استاد راهنما

سرکار خانم راضیه میرزایی

استاد داور

آقای محمدی

پژوهشگر

فاطمه خالقی

تابستان ۱۳۸۹

حاشا
ابراهيم

مرکز مدیریت حوزه علمیہ قزاقن

مدرسه علمیہ حضرت نرجس - سلام الله علیها -

شهرستان تربت جام

تحقیق پایانی سطح دو (کارشناسی)

موضوع:

راه های ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان

استاد راهنما

سرکار خانم راضیه میرزایی

استاد داور

آقای محمدی

پژوهشگر

فاطمه خالقی

تابستان ۱۳۸۹

(ب)

تقدیم به :

پیشگاه مقدس ختم المرسلین ، پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد بن عبدالله -صلی الله علیه وآله وسلم- او که

با تولدش نوید رهایی بخش اسلام ناب را به ارمغان آورد .

و تقدیم به بزرگ بانویی که اسوه عصمت و طهارت است و سرآمد پاکی مریم -سلام الله علیها- و

ایثار حضرت خدیجه -سلام الله علیها-

و تقدیم به پیشگاه بقیه الله -عجل الله تعالی فرجه الشریف- پیشوا و سرور مومنین ، ذخیره الهی برای

گسترش عدالت و دادگستری در صحنه هستی .

تقدیر و تشکر

لازم می دانم مراتب تشکر و قدردانی خود را تقدیم همه عزیزانی نمایم که با لطف و مهربانی خود مرا در انجام این تحقیق یاری رسانده اند .

در ابتدا مراتب سپاسگزاری خود را از استاد ارجمند ، مدیریت محترم مدرسه علمیه سرکار خانم اعظم سقط کار تقدیم می نمایم که محبتها و حمایت هایشان را در امر تحصیل دریغ نفرمودند.

صمیمانه ترین تقدیر و تشکر را از استاد ارجمند سرکار خانم راضیه میرزایی که با همکاری صمیمانه در تهیه و تنظیم و مطالب این مجموعه راهنمایی ام نمودند .

در اینجا وظیفه خود می دانم از استاد محترم سرکار خانم راضیه ابراهیمی مسئول محترم واحد پژوهش تشکر و قدردانی نمایم که راهنمایی های ایشان نقش مهمی در رفع کاستیهای این پژوهش داشته است.

هم چنین تقدیر و تشکر می نمایم از پدر و مادر عزیزم که دعای خیرشان همواره روشنگر راهم بوده و هر چه دارم در گروه تلاش و همت آنهاست .

پکیده

در این پژوهش به تبیین راه های ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان پرداخته شده است تا با نهادینه کردن آن در بین جوانان زمینه بهداشت روانی آنان را فراهم و امنیت و سلامت جامعه مهیا شود .

دشمنان دین به خاطر درک همین نیازهای فطری و غریزی جوانان تلاش زیادی انجام می دهند تا گرایش ها را به جهاتی که اهداف آنها را تامین می کند ، سوق دهند و آنها را از کمالات دینی منحرف سازند بنابراین ضروری است تا در این زمینه کنکاشهای عالمانه صورت گیرد ، چرا که از مسائل اساسی جامعه امروز چگونگی گسترش فرهنگ نماز در بین جوانان است .

ارائه راهکارهای ترویج فرهنگ نماز در حوزه مباحث تربیتی قرار می گیرد . لذا برای دستیابی به این اهداف کتابهای متعدد و متنوعی در حوزه دین و علوم تربیتی بررسی شده است تا ثابت شود که می توان با بکارگیری راه های صحیح ، نماز را در جوانان نهادینه نمود.

بررسی ها در این زمینه نشان می دهد که خانواده ، مدرسه ، مسجد و رسانه مهمترین عوامل تاثیر گذار در زمینه ترویج نماز در بین جوانان می باشد ، بنابراین ارائه مطالب تازه و جذاب به مخاطب

و بهره گیری از نهادها و ابزارهایی که در این امر کاربرد مفید و موثر دارند ، را می توان از جمله یافته های این پژوهش شمرد .

اینکه والدین علاوه بر الگودهی و عملکرد صحیح در این زمینه می توانند با ایجاد فضای معنوی در منزل و اتخاذ شیوه های متنوع در این رابطه بستر لازم را برای گرایش فرزندان به سوی نماز فراهم آورند همچنین بالا بردن سطح علمی اساتید و معلمان در رابطه با مسائل دینی و ایجاد فضای معنوی در

مدارس و مشارکت تمام اساتید و دبیران در مراسم دینی مذهبی بالاخص نماز می تواند در گرایش دانش آموزان به نماز در محیط های آموزشی مفید واقع گردد . مساجد به عنوان یک مکان معنوی

علاوه بر نقش آموزشی ، نقش تربیتی را هم ایفا می کنند ، مساجد با احداث مراکز فرهنگی به صورت غیر مستقیم موجبات گرایش بیشتر جوانان را به نماز فراهم می نماید . نقش رسانه های جمعی بالاخص تلویزیون در تربیت دینی افراد جامعه مسئله ای غیر قابل انکار است ، چنانچه رسانه با برنامه ریزی صحیح ، نگرشها و رفتارها و آگاهی هایی را ارائه دهد که مطابق اسلام باشد ، تاثیر مثبتی بر تربیت دینی و رشد معنوی هر چه بیشتر افراد به خصوص جوانان که اکثریت مخاطبان رسانه هستند ، خواهد گذاشت .

کلیدواژه ها: نماز ، جوان ، فرهنگ ، تربیت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	کلیات
۵	تبيين موضوع
۶	ضرورت و اهداف تحقيق
۶	طرح مسأله و پرسش های تحقیق
۷	پیشینه و سابقه موضوع
۱۱	تعريف مفاهيم و اصطلاحات کلیدی تحقيق
۱۳	مشکلات و موانع تحقيق
	فصل اول : جوانان و نماز
۱۵	۱- جایگاه نماز
۱۶	۱-۱ نماز اولین فریضه الهی
۱۷	۱-۲ تجلی دین در نماز
۱۸	۱-۳ اشتراک نماز در ادیان الهی
۲۱	۱-۴ نماز نخستین سوال در قیامت
۲۲	۱-۵ نماز وسیله ای در پیشبرد امور زندگی
۲۲	۱-۶ نماز و رابطه آن با حاکمیت دینی
۲۳	۲- جایگاه جوانی
۲۶	۳- مهمترین ویژگی های دوره جوانی از دیدگاه اسلام
۲۷	۳-۱ ضمیر اثر پذیر و مستعد
۲۸	۳-۲ گرایش به دین و معنویت
۳۰	۳-۳ جوان و نیروی جسمی
۳۱	۳-۴ جوان و رشد عقلی
۳۲	۳-۵ زیبا خواهی جوان
۳۳	۳-۶ استقلال طلبی جوانان و مشارکت جویی آنان

۳۴۴-نقش نماز در شخصیت جوانان.....
۳۵۴-۱-نماز بهترین وسیله تقرب به خداوند.....
۳۶۴-۲-داروی آرامش بخش.....
۳۸۴-۳-گناه زدایی نماز.....
۳۹۴-۴-نماز و هدایت.....
۴۰۴-۵-نماز و نظم و انضباط.....
۴۱۴-۶-پرورش تمرکز ذهن.....
۴۱۴-۷-بازدارنده از تعلقات دنیوی.....
۴۲۴-۸-نماز و قدرت.....
۴۳۵-علل بی توجهی یا کم توجهی برخی از جوانان به نماز.....
۴۳۵-۱-ضعف اعتقادی و عدم آگاهی به معارف معرفتی نماز.....
۴۴۵-۲-تنبلی و تنپروری.....
۴۵۵-۳-هم نشینی با دوستان ناباب.....
۴۷۵-۴-الگوهای نامناسب دینی.....
۴۹۵-۵-اجتماع فاسد.....
۵۰۵-۶-احساس تحجر و عقب ماندگی.....
۵۱۵-۷-فساد اخلاقی.....
۵۲۵-۸-احساس ریا و خود نمایی.....
۵۲۵-۹-واگذاری امور به آینده.....
۵۳۵-۱۰-تاثیر القانات گروه های مذهبی نما و غیر مذهبی.....
فصل دوم : خانواده و ترویج فرهنگ نماز	
۵۵الف- نقش خانواده در احیای فرهنگ نماز.....
۵۶ب - راه های گسترش فرهنگ نماز در خانواده.....
۵۷۱- الگودهی مناسب.....
۵۹۲- فضا سازی معنوی.....
۶۳۳- تبلیغ صحیح.....
فصل سوم : جامعه و ترویج فرهنگ نماز	
۶۹اول : محیط های آموزشی و فرهنگ سازی نماز.....
۶۹الف - جایگاه محیط های آموزشی در احیای فرهنگ نماز.....

۷۰	ب - راه های ترویج فرهنگ نماز از طریق محیط های آموزشی
۷۰	۱- نقش آموزشی
۷۳	۲- نقش الگویی
۷۶	۳- نظارت و مراقبت
۷۸	۴- ایجاد فضای معنوی در مدرسه
۷۹	۵- مشارکت سایر معلمان در تربیت دینی
۸۰	۶- فراهم آوردن زمینه مشارکت دانش آموزان در برگزاری مراسم عبادی
۸۱	۷- هماهنگی خانه و مدرسه
۸۲	دوم : مسجد و فرهنگ سازی نماز
۸۲	الف - نقش مسجد در عرصه فرهنگ سازی نماز
۸۴	ب - راه های ترویج فرهنگ نماز در مسجد
۸۴	۱- اصلاح محیط فیزیکی مسجد
۸۶	۲- برنامه ها و فعالیت های تبلیغی مسجد
۸۹	۳- منابع انسانی مسجد
۹۳	سوم : فرهنگ سازی نماز در عرصه رسانه
۹۳	الف - نقش رسانه در فرهنگ سازی نماز
۹۶	ب - راه های ترویج فرهنگ نماز در عرصه رسانه
۹۶	۱- هماهنگی بخشهای مختلف در جهت ترویج نماز
۹۷	۲- الگودهی مناسب
۹۸	۳- آموزش و اطلاع رسانی
۹۹	۴- توجه به موقعیت مخاطب
۱۰۰	۵- استفاده از هنر و خلاقیت در امر ترویج نماز
۱۰۱	۶- همکاری و هماهنگی رسانه با نهادها و موسسات تاثیرگذار در امر نماز
۱۰۲	۷- بارور سازی برنامه ها در هنگام اوقات شرعی
۱۰۳	۸- از بین بردن تعارضات و اختلافات ناشی از برنامه های خارجی
۱۰۵	نتایج
۱۰۷	پیشنهادات راهبردی
۱۰۹	منابع و مأخذ

مقدمه

فَاقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا^۱

نماز میراث همه پیامبران الهی و بهترین هدیه آنان برای ارتباط خلق با خالق خویش است و زیباترین تجلی نیایش را در سیمای نماز می توان به نظاره نشست. نماز تسلی بخش دل‌های مضطرب و خسته و مایه صفای باطن و روشنی روان است. نخستین چیزی که در قیامت در هنگام حسابرسی اعمال، مورد سؤال قرار گرفته و قبولی آن شرط پذیرش دیگر عبادتها به شمار می رود نماز است. از این رو اهمیت دادن به نماز و توجه دادن دیگران به نماز و تربیت نسل نمازگزار باید از اهداف حکومت اسلامی به شمار رود.

حال با توجه به اینکه کشور ما کشور جوانی است و جوانی نیز فصل شورانگیز زندگی و مظهر نشاط و سازندگی است، اگر این شور و احساس با شعور عمیق دینی و سلاح توانای نماز تجهیز شود، سعادت نسل جوان و مهمتر از آن سلامت جامعه اسلامی را تضمین خواهد نمود.

گذشته از آن تهاجم فرهنگی از طریق ماهواره و سایت های مبتذل اینترنتی جوانان را در معرض انحراف و سقوط قرار داده و باعث روند روبه رشد آمار جرائم و بزهکاری در میان جوانان شده است. برای مقابله با این تهاجمات باید باورهای دینی جوانان بیش از پیش تقویت شوند.

از این رو امر فرهنگ سازی نماز از مسائل اساسی جامعه اسلامی به شمار می رود اینکه با ارائه آموزشهای تئوری و عملی و پرورش روحانی و معنوی و اخلاقی و اجتماعی و اقتصادی جوانان در سایه نماز، آنان را از ورطه هولناک غرایز و نیازهای مادی جدانموده و از اوانسانی آگاه و مسئول و آزاد و معتقد و مترقی بسازد.

یکی از پرسشهایی که در این حوزه وارد است و از دغدغه های مهم الگوهای دینی به شمار می رود، پرسش از چگونگی گسترش فرهنگ نماز در بین جوانان است و اینکه آیا نماز می تواند بر روان فرد جوان موثر واقع گردد؟ و اگر موثر است

^۱- نساء (۴) آیه ۳.

راههای ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان ۲

آیا راه‌هایی در زمینه جهت دهی جوانان به سوی نماز وجود دارد؟ و چگونه می‌توان این راه‌ها را به مرحله اجرا در آورد؟ چه نهادهایی در این زمینه می‌توانند نقش فعالی را ایفا نمایند؟ و پرسش‌هایی از این قبیل.

پس اکنون ضروری است که کنکاشهای لازم در این زمینه انجام گیرد و ما نیز هدف اساسی پژوهش خود را بر این قرار دادیم که به تبیین راهکارهایی بپردازیم که باعث گرایش جوانان به نماز شود، چرا که امر مقدس نماز در عصر ما با گسست‌های فرهنگی مواجه شده و از سوی نسلها به خصوص نسل جوان مورد غفلت قرار گرفته است. بحران‌های فردی و اجتماعی دیرپا و دسپری می‌شوند اما پس از آن، آسیب‌ها و پس‌لرزه‌های اعتقادی و فرهنگی تاثیر خود را بر روان فرد و سپس بر جامعه خواهد گذاشت.

بنابراین برای تحقق هدف پژوهش و به منظور پاسخ به پرسشهایی که مطرح شد، لازم دیدم که ابتدا مطالبی هم چون اهمیت نماز و جایگاه دوران جوانی، از نظر قرآن در روایات تبیین گردد و هم چنین ویژگی‌های دوران جوانی بر اساس آموزه‌های دینی بیان شده و با مباحث روانشناسی منطبق شود و با آگاهی از اهمیت فریضه نماز و مهم بودن دوران جوانی به بررسی تاثیر نماز در شخصیت جوانان بپردازم و در آخر این بحث برای اینکه آمادگی را جهت ورود به بحث اصلی فراهم کنیم به بررسی موانع جذب جوانان به نماز پرداخته و علل بی‌توجهی آنان به نماز را

ریشه‌یابی نماییم. اما نکته‌ای که در این جا بیان آن ضروری به نظر می‌رسد این است که تعریف ما از

جوانتعلیمی است که جامعه‌شناسان از سن جوانی ارائه نموده‌اند که شامل گروه سنی ۱۳ تا ۲۴ سال می‌باشد.^۱

در پاسخ به این پرسش که چه کسانی قادرند در فرهنگ‌سازی نماز در بین جوانان موثر باشند و چگونه باید این امر را انجام دهند؟ اولین کسانی که به ذهن متبادر می‌شود والدین و نهاد خانواده می‌باشد چرا که کانون خانواده اولین و بهترین مدرسه‌ای است که نسل‌های جوامع بشری در آن رشد می‌یابند و اگر والدین افراد غیر مسئول و بی‌قید و شرط باشند و آشنایی با روشهای صحیح نداشته باشند قطعاً افرادی که از آن خانواده‌ها وارد اجتماع می‌شوند انسانهای مفیدی برای اجتماع نخواهند بود. بنابراین اولین نهادی را که ما مورد کنکاش و بررسی قرار داده و راه‌های ترویج فرهنگ نماز را در آن تبیین نمودیم نهاد خانواده است.

۱- باقرساروخانی، دائرة المعارف علوم اجتماعی، انتشارات کیهان، تهران، ۱۳۷۰، ص ۸۶۶.

راههای ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان ۳

بعد از خانواده در محیط جامعه ، با توجه به اینکه جوان بیشترین زمان را بعد از محیط خانواده در محیط مدرسه و دانشگاه می گذرانند این پرسش همواره مطرح است که محیط های آموزشی به عنوان خانه دوم چگونه می توانند در تقویت بینش دانش آموزان موثر واقع گردند ؟ و آیا راهکارهایی وجود دارد که معلمان و اساتید ، که تمام هدف و تلاششان تربیت صحیح نسل جوان است ، با عملی نمودن آن راهکارها سبب ایجاد رغبت و انگیزه در جوانان به نماز گردند ؟

گذشته از محیط های آموزشی نهادهای دیگری نیز هستند که در زمینه گسترش و ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان در جامعه فعالیت می کنند . نظیر مسجد به عنوان نماد عینی عبادت و نماز و رسانه به عنوان یکی از تاثیر گذارترین نهادها بر فرد جوان ، که در این زمینه می توانند حرکت های سودمندی انجام دهند .

اما نکته ی دیگری که باید در این جا ذکر گردد این است که در این پژوهش تلقی ما از رسانه ، تلویزیون می باشد چرا که مطبوعات سینما و رادیو هر چند جزء رسانه ها محسوب می گردند ، اما فراگیری لازم را ندارند ولی تلویزیون با توجه به ویژگی سمعی و بصری بودن آن توانسته است جوانان را بیشتر به سوی خود جذب نماید .

مطالب پژوهش به صورت فیش برداری و ایجاد ربط منطقی بین آنها از کتب تربیتی- دینی انجام شده است که این کار با مراجعه مکرر به کتابخانه استان قدس رضوی و شهید رجایی شهرستان و بنیاد پژوهشهای اسلامی انجام گرفته است در تدوین مطالب نیز از مجلات دینی و تربیتی استفاده شده است .

علی رغم کمبودها در زمینه ی منابع مرتبط با موضوع ، راه های ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان تمام سعی و تلاشم بر این بود که تحقیقی ارائه دهم که علاوه بر والدین که مهمترین الگوی فرزند به شمار می روند ، مربیان و اساتید دلسوز امور فرهنگی و دینی در مدارس و دانشگاه ها و هم چنین مبلغین و ائمه جماعات و مجریان و برنامه ریزان در عرصه رسانه نیز از آن بهره مند گردند .

از امتیازات این تحقیق جدید و جذاب بودن عنوان تحقیق است چرا که با بررسی هایی که من در این زمینه داشتم به کمتر اثری برخورددم که به ارائه راهکار آن هم به این صورت پرداخته باشد و گذشته از آن بیشتر پژوهشهایی که در این حوزه قرار گرفته به صورت تک بعدی به مساله پرداخته بودند اما ما در این پژوهش به دنبال آن بودیم که نهادها و عوامل موثر در تربیت دینی جوانان را به صورت یک جا تحت پوشش قرار دهیم .

راههای ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان ۴

در بررسی های انجام شده ، بیشتر پژوهشها فقط به بیان مسائل کلی هم چون اهمیت نماز و اهمیت ونهادینه سازی نماز در خانواده و یا مدرسه و یا مسجد و رسانه و ... پرداخته اند اما راهکارهای مناسب به آن صورت که ما بیان داشتیم ارائه نشده است .

از دیگر امتیازات این تحقیق استفاده از کتب قدیم در کنار کتب جدید می باشد به اینصورت که برای مستند نمودن مطالب از آیات و روایات کمک گرفته شده است و در این بین از کتب منتشره از طرف ستاد اقامه نماز نیز استفاده نمودم .
با همه اینها ما مدعی نیستیم که این تحقیق و بررسی جامع ترین و کاملترین باشد اما امیدواریم تلنگری باشد برای تمام دستگاه های فرهنگی مرتبط با جوانان که فرصت ها را بیش از این از دست نداده و حرکتی جدی در این راستا انجام دهند .

۱- تبیین موضوع

عنوان این بحث راه های ترویج فرهنگ نماز در بین جوانان است باید توجه داشت که منظور ما از بکار بردن عبارت ترویج فرهنگ نماز همان انتقال مفاهیم و آموزشهای نظری و عملی می باشد که با بکار بردن آن آموزشها نماز و آثار تربیتی آن را در روح و روان فرد جوان تثبیت کنیم ، به گونه ای که از جوان ناآگاه پایبند به شهوات و غرایز حیوانی ، انسانی آزاد و مترقی بسازیم .

برای دستیابی به این هدف ما از خانواده و نهادهای تاثیر گذار جامعه در امر تربیت دینی هم چون مدرسه مسجد و رسانه که بیشترین تاثیر را بر فرد جوان دارند ، کمک گرفته ایم . بنابراین راهکارهای ترویج فرهنگ نماز تحت پوشش این عوامل ذکر می شوند . لازم به ذکر است که در حوزه های مختلف برای جوان ؛ مقاطع سنی متفاوتی در نظر گرفته شده است . در حوزه فقه ؛ جوان کسی است که به مرحله بلوغ جنسی رسیده باشد ، معمولا دختران در سن ۹ سالگی و پسران در سن ۱۵ سالگی پا به این دوران می گذارند^۱ . در بعضی از آیات و روایات نیز از جوانی به « بلوغ اشّد » یاد شده است که آن را از ۲۰ سالگی تا ۴۰ سالگی می دانند^۲ . در حوزه روانشناسی نیز جوانی از سن ۱۲ سالگی تا ۳۰ سالگی است^۳ اما در حوزه جامعه شناسی دوره جوانی شامل گروه سنی ۱۳ تا ۲۴ سال است^۴ که مراد ما از جوان همان تعریف جامعه شناسان می باشد .

۱- ثریا سلیمانی فر ، بررسی شخصیت جوان از دیدگاه قرآن ، حدیث و علم روانشناسی ، فرهنگ مکتوب ، تهران ، ۱۳۸۳ ، ص ۲۳ .

۲- ابوالحسین احمد بن فارس زکریا ، معجم مقایس اللغة ، دفتر تبلیغات اسلامی ، قم ، ۱۴۰۴ ، ج ۳ ، ص ۱۸۰ .

۳- حسین لطف آبادی ، روان شناسی رشد ، انتشارات سمت ، تهران ، بی تا ، ص ۲۱۳ .

۴- باقر ساروخانی ، دائرة المعارف علوم اجتماعی ، ۸۸۶ .